

PKN

Stichting voor onderzoek
historische tabakspijpen

Tijdschrift voor de verzamelaar en onderzoeker

Jaargang 44, nummer 166, januari 2022

Pijpje met de Dordtse Maagd en het Wapen van Zeeland. De uitvoering als parelnaadpijp maakt het niet waarschijnlijk dat deze merk bedoeld waren. Zie pagina 3

Een groep studenten besloot hierop het heft in eigen hand te nemen en richtte op 30 oktober 1897 de Delftsche Studenten Bond op. Zie pagina 10

Rozet van zeven sterren, vindplaats Alphen aan den Rijn, 1720-1740. Het merk op de zijkant van de hiel is door slijtage van de persvorm nauwelijks leesbaar, maar op de linkerzijde is met enige moeite een M te zien. Zie pagina 15

Abonnement en betaling

Contributie voor Nederland: € 30,00 per jaar, Buitenland:

€ 40,00 per jaar

Betalingen overmaken naar bankrekening: BIC; ING NL2A
IBAN; NL05 INGB 0004851870, t.n.v. Stichting PKN

www.tabakspijp.nl
info@tabakspijp.nl
ISSN: 0924-4158

Voorzijde: De afgebeelde pijp van de drie gratiën is zwaar gerookt en door de tabakssappen fraai gekleurd. Kennelijk was het een populair model want de mal is tamelijk versleten. (zie pagina 12)

© PKN. Overname van artikelen en illustraties is slechts toegestaan na voorafgaande toestemming van de redactie. Auteurs zijn zelf verantwoordelijk voor hun bijdrage.

Inhoud

- 3 Pijpen gemaakt voor de verkoop in Zeeland**
Ruud Stam
- 8 Het pijpje van de heer Le Grelle (anekdote)**
Fred Tijmstra
- 10 “Bondspijp”**
Piet Smiesing
- 12 De drie gratiën van Wingender-Knoedgen**
Ruud Stam
- 15 Sterren uit de bagger**
Een onbekende pijpenkop, mogelijk uit
Alphen aan den Rijn
Michiel Purmer
- 21 De PKN-dag op 25 september 2021 in het**
Streekmuseum in Reeuwijk

Wij wensen alle leden een gezond en
voorspoedig nieuwjaar toe

Pijpen gemaakt voor de verkoop in Zeeland

Ruud Stam (stamclaypipe@gmail.com)

In de fraaie collectie van Elias Wysocki, die helaas in het voorjaar van 2021 overleden is, zijn een aantal pijpen aanwezig die een duidelijke relatie met Zeeland hebben. Een deel daarvan zijn 17^e eeuwse pijpen met enkel een hielmerk die of in Zeeland gemaakt zijn of veel naar Zeeland zijn gezonden. In het artikel van Ewout Korpershoek in het jaarboek van 2021 zijn deze pijpen beschreven. Daarnaast zijn er drie pijpen in deze collectie, die voor de Zeeuwse markt gemaakt zijn, die respectievelijk aan het eind van de 17^e eeuw, in het begin van de 18^e en in het midden van de 19^e eeuw vervaardigd zijn. Die drie pijpen worden hier besproken. Dat deze pijpen, waarvan er twee onbekend zijn, in Elias verzameling aanwezig zijn komt omdat Elias veel in Middelburg gegraven heeft.

Op twee van deze pijpen komt het wapen van Zeeland voor en op twee de poort uit het wapen van Middelburg (afb. 1a-b).

Afb. 1a-b. Het oude wapen van Zeeland en het wapen van Middelburg.

De oudste pijp (afb. 2a-b) is een trechtervormige pijp die in de periode 1680-1700 gemaakt is. Deze pijp behoort tot de vroege groffe pijpen met een ketelversiering. Deze in de vorm gegraveerde versieringen waren nog geen zijmerk. Vanaf 1690 komen pas de eerste zijmerkpippen op de markt en in 1696 kregen de Goudse pijpenmakers pas toestemming om merken op de ketel te plaatsen.

Op de ketel van deze pijp staan aan de ene kant het wapen van Zeeland gekroond en aan de andere kant de poort uit het wapen van Middelburg. Beide ketelversieringen zijn heel dik uitgevoerd, iets wat verder niet voorkomt. Vermoedelijk is deze pijp in Gouda vervaardigd voor de afzet naar Zeeland. Een andere herkomst is zeker ook mogelijk, maar daarvoor ontbreekt vergelijkingsmateriaal.

Afb. 2a-b. Pijp met aan een kant het wapen van Zeeland en op de andere zijde de poort uit het wapen van Middelburg. Productiecentrum onbekend, 1680-1700.

Een fraaie zogenaamde parelnaadpijp, die ook in de verzameling van Ewout Korpershoek aanwezig is, laat aan de ene kant de Dordtse Maagd zien met boven haar een kroon en op de andere zijde het wapen van Zeeland met een parelkroon daarboven (afb. 3a-b). Op de steel staan ranken met druiventrossen. Datering 1710-1730. Van oorsprong is de Dordtse Maagd het wapen van Dordrecht. Zij wordt ook wel de Hollandse Maagd of de Maagd in de Hollandse Tuin genoemd. De Dordtse Maagd symboliseert de vrijheid, maar was ook een Gouds pijpenmakersmerk tussen 1710 en 1762. Ook het Wapen van Zeeland was tussen 1668 en 1761 een Gouds pijpenmakersmerk. Echter deze merken waren in bezit van verschillende pijpenmakers. Ook de uitvoering als parelnaadpijp maakt het niet waarschijnlijk dat deze voorstellingen als merk bedoeld waren.

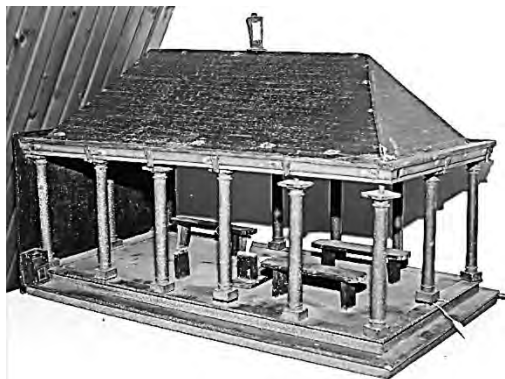
Afb. 3a-b. Een zogenaamde parelnaadpijp met aan de ene zijde 'de Maagd in de Hollandse Tuin' en op de andere zijde het wapen van Zeeland. Gouda, 1710-1730.

De derde pijp (afb. 4a-e) heeft een lint met daarop de tekst: 'De Koorenbeurs van Middelburg'. Aan de zijde van de roker staat in het tekstlint de poort uit het wapen van Middelburg. Pijpen met dergelijke tekstlinten komen vaak voor vanaf het eind van de 18^e eeuw tot ver in de 19^e eeuw. Veelal zijn de tekstlinten namen van besloten genootschappen en sociëteiten zoals Felix Meritis, Vrede Best, Ons Genoegen, Concordia, etc. Maar ook andere aanduidingen komen voor. De tekst op de hier besproken pijp heeft betrekking op het beursgebouw voor de korenhandel in Middelburg. De korenbeurs, zoals we die nu kennen, is een rechthoekig open gebouw op Dorische zuilen (afb. 7). Het huidige bouwwerk is een reconstructie uit 1980 op een iets andere plek van de korenbeurs uit 1767 (afb. 5). De Korenbeurs van 1767 werd in 1846 verbouwd en verfraaid (afb. 6). De opening hiervan ging met festiviteiten gepaard en het valt dus aan te nemen dat de hier besproken pijp in 1846 op de markt is gebracht. De Korenbeurs uit 1846 werd in 1970 samen met het aangrenzende huizenblok gesloopt. Het merk op de hiel is WP gekroond van de pijpenmaker Hermanus Zwartjes uit Gouda.

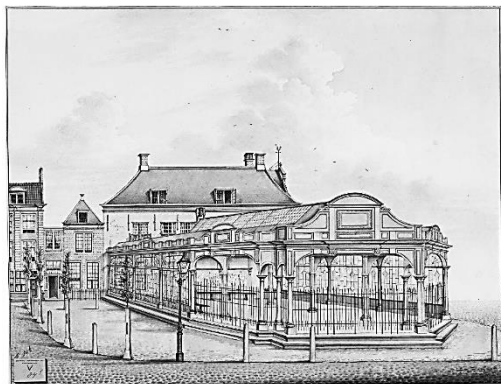
Opmerkelijk zijn drie letters op de ketel. Het zijn de letters I, K en B, die los van elkaar staan. Mogelijk staan deze voor 'Inhuldiging **K**ooren **B**eurs'. Echter dit is slechts een aanname en de betekenis van de letters kunnen ook een andere, niet achterhaalde, bedoeling hebben gehad.

Afb. 4a-e: Pijp met een tekstlint: 'De Koorenbeurs van Middelburg', met daaronder de letters IKB, waarvan de betekenis onbekend is. Hielmerk WP gekroond. Pijpenmaker Hermanus Zwartjes. Datering 1846.

Afb. 5. Model van de Korenbeurs te Middelburg van voor 1846. (Zeeuws Genootschap G1976).

Afb. 6. Jan Adriaan Frederiks: De Graanbeurs van Middelburg na de verbouwing van 1846. (Zeeuws Genootschap ZI-li-o249).

Afb. 7. De huidige Korenbeurs van Middelburg.

Dank is verschuldigd aan Winny Dierks voor het mogen doorkijken van de collectie van Elias en aan Ewout Korpershoek voor de foto's.

Het pijpje van de heer Le Grelle (anekdote)

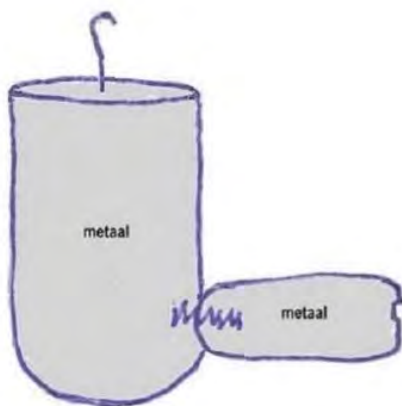
Fred Tijmstra (tijmstra@xs4all.nl)

Ruim vijftig jaar geleden ben ik in contact gekomen met een pijpenverzamelaar, de heer Delplanque uit Mons.

Op een van mijn uitstapjes naar België heb ik hem een bezoek gebracht om zijn collectie te bekijken. Hij had onder andere enkele bodemvondsten van Gambier, daarbij vertelde hij dat een vriend van hem een mooie collectie Gambier had. Hij belde de man op en zei tegen mij “stap in, we gaan hem bezoeken”.

We gingen naar de heer Le Grelle, een ingenieur in Mons. In zijn huis had hij wandborden gemaakt met complete Gambierpijpen, manchet- en steelpijpen. Het opmerkelijke was dat de pijpen samengesteld waren uit brokstukken van gevonden bodemvondsten. Hij wist ze zo te slijpen en te lijmen dat het met het blote oog niet te zien was dat het samengestelde pijpen waren. Hoe hij dat kon uitmeten heeft hij helaas niet verteld.

Daarna liet hij mij een experiment zien. Hij had twee afgeronde metalen stoppers gemaakt die met een schroef aan elkaar verbonden waren (afb. 1). Verder een bak met vloeibare klei zo dun als soep die hij matig verwarmde op een elektrisch plaatje en liet de stoppers aan een draad in de klei zakken. Toen liet hij met zelfgemaakte apparatuur een elektrisch stroompje door het water gaan. Langzaam begonnen kleideeltjes zich aan het metaal te hechten en na een half uur had zich een dikke kleiwand om de stoppers gevormd. (Ik kan de werking van hechten niet verklaren, daarvoor ben ik niet onderlegd).

Afb. 1. Twee afgeronde metalen stoppers, met een schroef aan elkaar verbonden.

Le Grelle haalde de stoppers met de natte kleiwand eruit en droogde de pijp met een haarfohn zodat de klei stevig werd. Hij schroefde de twee stopperdelen van elkaar, werkte met de hand de vorm bij en kraste er zijn naam en datum 10-4-79 met Mons in. Daarna ging het pijpje in een oventje (ik denk een emailleeroventje) en 20 minuten later was de pijp gebakken. Ik kreeg hem mee als aandenken.

Afb. 2a-c. Het eindproduct met ingekraste namen en datum, 10 april 1979.

Wat hij deed tart eigenlijk alle wetten van het pijpenbakken. Voordat pijpen gebakken kunnen worden moeten ze volledig droog zijn om uit elkaar springen te voorkomen. En klei bakken gebeurt op 950-1000 graden. Zijn verklaring luidde als volgt: de kleine kleideeltjes hechten zich gericht gelijkmatig aan het metaal waardoor er aanslag en tenslotte een homogene kleiwand ontstaat waar de spanning overal gelijk is omdat er zich geen lucht tussen de kleideeltjes bevindt. Die homogene wand laat snel drogen toe en knapt niet bij verhitting.

Hij wilde verder experimenteren, en liep met de gedachte rond om een model van een ontbijtbord te maken. Door de homogene structuur bleef die altijd recht zodat tijdens het bakken het bord niet kon kromtrekken. Hoe zijn vervolggexperimenten afliepen ben ik nooit te weten gekomen.

Het simpele pijpje is een van mijn rariteiten en koester het, alleen al om het verhaal.

“Bondspijp”

Piet Smiesing (pk.smiesing@telfort.nl)

Al enige malen had ik op dezelfde beurs een moderne pijpenkop aangetroffen met een stukje steel. Als bijzonderheid had de kop een inscriptie, die met zwarte verf of inkt was aangebracht. Later, bij mijn derde bezoek aan de beurs, lag de kop er nog steeds en onder het motto ‘driemaal is scheepsrecht’ besloot ik hem toch aan te schaffen. Bij nadere bestudering bleek de aankoop zeker de moeite waard.

Afb. 1a-b. De gebogen lakkpunt voor de Delftsche Studenten Bond. Collectie en foto's Piet Smiesing.

De pijp

De pijp heeft een cilindervormige kop met een puntige hiel (spoor) en daarboven aan weerszijden het merk de gekroonde ES. Dit is een bekende pijp, met een totale lengte van 40 cm waarvan de mondstukken in lak werden gedoopt en daarom lakpunten werden genoemd. Deze pijpen waren in de twintigste eeuw populair en vulde menig pijpenstandaard. Uit de inscriptie blijkt dat ook studenten in de Soos er lustig uit dampen. De steel is bij de steelstempel “Goedewaagen Gouda” en de blauwe wikkel “Gouda Holland Goedewaagen” afgebroken, en heeft een verse breuk.

De goed berookte kop heeft op de achterzijde het volgende opschrift: “DSB XI’ Lustrum 1952”. Op Google vond ik de volgende spannende informatie, waarvan hierna een samenvatting. Aan het einde van de 19^e eeuw vond er een grote verandering plaats onder de studenten van de destijds Polytechnische Hogeschool te Delft. Voorheen waren studenten aan de universiteit vooral kinderen van ouders uit de betere klassen, maar nu kwamen er steeds meer studenten uit alle lagen van de maatschappij. Aanvankelijk probeerden deze studenten tevergeefs aansluiting te vinden bij de belichaming van de Delftse studenten, het DSC (Delftsch Studenten Corps). Een groep studenten besloot hierop het heft in eigen hand te nemen en richtte op 30 oktober 1897 de Delftsche Studenten Bond op. De vereniging had als doel om de voordelen van een studentenvereniging te bieden aan alle studenten in Delft. Hierbij waren gelijkwaardigheid, lage kosten en geen ontgroening de belangrijkste normen en waarden. Destijds was het een behoorlijke revolutionaire actie. Het was de officiële bevestiging van de breuk van het principe dat er één belichaming was van alle studenten. Er zijn tijdens de oprichting hoogoplopende discussies geweest over de erkenning van de Bond door de Hogeschool en met name ook door het Corps. Dit leidde onder andere tot duw- en trekpartijen in de collegezalen over wie waar mocht zitten. Hoewel de DSB aanvankelijk bedoeld was als tijdelijke vereniging totdat het oprichtingsdoel niet meer nodig was, werd duidelijk dat het Corps zich niet ging aanpassen en hebben de leden ervoor gekozen om de vereniging op eigen benen voort te zetten. De vereniging beleefde in 1952 het elfde lustrum. Deze pijp is hiervan het overtuigende bewijs.

Volgend jaar, in 2022, viert de DSB het 25^e lustrum!

De drie gratiën van Wingender-Knoedgen

Ruud Stam (stamclaypipe@gmail.com)

De drie gratiën waren volgens de Griekse mythologie de dochters van Zeus en Eurynome, maar ook worden zij als nageslacht van andere mythologische figuren genoemd. In de Romeinse mythologie waren zij de dochters van Bacchus en Venus. De drie gratiën zijn Aglaia, die staat voor schoonheid en glans, Euphrosyne, die staat voor vreugde en Thalia, die staat voor geluk. Samen staan de gratiën voor vruchtbaarheid, creativiteit en charme.

De hier afgebeelde pijp is gemaakt in Chokier, nabij Luik. Het is een opvallend ontwerp en de vraag is dan ook welke inspiratie de pijpenmaker gehad heeft om juist dit thema uit te beelden. Waarschijnlijk is het beeld van de drie gratiën, dat in Luik op de Place de Marché boven op de Luikse perroen staat en het symbool van die stad is, de inspiratie voor het ontwerp van de pijp geweest (afb. 1a-b). Dit beeld is van de kunstenaar Jean Del Cour die in 1672 nabij Hamoir aan de Ourthe geboren werd en in 1707 in Luik gestorven is. Hij was een bekende beeldhouwer en architect waarvan nog verschillende werken in en om Luik te bewonderen zijn.

Afb. 1a-b. De drie gratiën op de perroen in Luik. (bron: Wikipedia)

De pijp is gemaakt in de fabriek van Wingender Knoedgen in Chokier. Deze fabriek, die eerst de fabriek Knoedgen-Wingender heette, is in 1835 opgericht door Jacques Knoedgen en zijn zus Marie-Anne die trouwde met Henri Wingender. In 1839 werd dit de firma Wingender-Knoedgen, die tot 1874 onder die naam heeft gewerkt en één van de belangrijkste pijpenfabrieken van België was. Beide families, Wingender en Knoedgen, waren afkomstig uit het Duitse

Westerwald. De pijp staat afgebeeld in de catalogus die vermoedelijk rond 1850 verschenen is (afb. 2).

De hier afgebeelde pijp is zwaar gerookt en door de tabakssappen fraai gekleurd (afb. 3-4). Kennelijk was het een populair model. Immers de afbeeldingen van de gratiën zijn tamelijk versleten, wat duidt op een veelvuldig gebruik van de mal. De pijp is niet gemerkt.

Afb. 2. De pijp zoals deze als nr. 134 afgebeeld is in de catalogus van Wingender-Knoedgen (Echantillons de pipes de la fabrique Wingender-Knoedgen No. 83, a Chokier, Liege).

Afb. 3a-b. De pijp met de drie gratiën van Wingender-Knoedgen

4 a-c. De pijp met de drie gratiën van Wingender-Knoedgen

..

Sterren uit de bagger

Een onbekende pijpenkop, mogelijk uit Alphen aan den Rijn¹

Michiel Purmer (m.purmer@natuurmonumenten.nl)

Bij het opruimen van een baggerdepot aan de rand van de Nieuwkoopse Plassen werden enkele pijpenkoppen aangetroffen. Reden voor boswachter John Pietersen van Natuurmonumenten en ondergetekende, eveneens werkzaam bij Natuurmonumenten, om in oktober 2021 een veldbezoek te brengen aan het terrein. Het voormalige baggerdepot zal na inrichting weer een weiland worden, maar de werkzaamheden boden de kans om nog enige vondsten te doen. Een wandeling over het terrein leverde enkele tientallen pijpenkoppen op. Boswachter John Pietersen raapte daarbij een exemplaar op dat nog niet eerder in de literatuur is beschreven. In dit artikel een signalering en een poging deze pijpenkop verder te determineren.

Beschrijving

Op de linkerkant van de ketel zien we een rozet bestaande uit zeven sterren en onderaan de hiel een M. De rechterkant van de ketel toont eveneens een rozet uit zeven sterren met onderaan de hiel echter een K (afb. 1a-b). De pijp is verder slecht afgewerkt, zo ontbreekt de radering rond de rand. We hebben duidelijk te maken met een slordige, grove pijp, ergens uit de periode 1720-1750.

Nadere bestudering en vergelijking

Het makersmerk MK of omgekeerd KM is bekend uit enige Nederlandse productiecentra. Uit Gouda is MK gekroond bekend als hielmerk.² De gevonden pijpenkop past echter gezien de afwerking -nog afgezien van de afwezigheid van de kroon boven dit Goudse merk- niet bij deze maker en dit productiecentrum. Het is logischer de herkomst van deze pijp te zoeken in een van de productiecentra die zich op grote schaal bezighielden met de productie van grove pijpen. Als zijmerk is KM bekend uit Schoonhoven. Het merk komt voor met bladerkroon of in combinatie met het Utrechtse stadswapen. Deze pijpen van Coenraad Willemszoon Murk worden tussen ca. 1748 en 1763 gedateerd door Ewout Korpershoek.³ Behalve het feit dat

¹ Met dank aan Bert van der Lingen voor het delen van zijn kennis.

² Duco, 2003, p. 161, merk 523.

³ Korpershoek, 2020, p. 224.

het hier om KM (en niet MK) gaat, past het in dit artikel gepresenteerde exemplaar eveneens niet bij het assortiment van deze of andere Schoonhovense makers.

Ook in de literatuur over Utrecht en Gorinchem zijn vergelijkbare exemplaren met een rozet uit sterren niet aangetroffen en komt ook het merk MK niet

voor.⁴ Ook voor Alphen aan den Rijn tenslotte kon ik niets vergelijkbaars vinden.⁵ Dat betekent dat we voor de mogelijke determinatie wat nader moeten kijken naar de vindplek en naar vergelijkbare pijpen, die elders gevonden zijn, met een versiering van een rozet uit sterren.

Afb. 1a-b. Rozet van zeven sterren, gemerkt MK, 1720-1750.

Vindplek en context

Zoals in de inleiding is aangegeven is deze pijpenkop gevonden op het terrein van een voormalig baggerdepot. In dit depot lag bagger, verspreid uit de Nieuwkoopse Plassen, te bezinken. De vondsten gedaan bij het ontmantelen van dit depot zijn dan ook uitermate gevarieerd: een meerderheid van de gemerkte exemplaren was Gouds, daterend uit zowel bijna de gehele achttiende als negentiende eeuw. Ook enkele grove exemplaren zijn gevonden, slechts voorzien van een rozetje of maantje boven de hiel, daterend uit de achttiende eeuw. De oudste vondst vormde een Leidse pijpenkop met het hielmerk I.B en daterend uit de periode 1630-1650.⁶

⁴ Bekeken zijn Smiesing & Brinkerink, 1988, voor Utrecht en Van der Meulen, Brinkerink & Von Hout, 1992, voor Gorinchem.

⁵ Van der Meulen, 1986.

⁶ Van der Meulen & Tupan, 1980, p. 38, voor dit merk.

Dit in herkomst en leeftijd gevarieerde beeld kennen we ook van vondsten elders in het Nieuwkoopse: af en toe Leidse exemplaren en verder veel Gouds materiaal. Het is te verwachten, gezien de ligging van de Nieuwkoopse Plassen, dat veel stadsafval uit Leiden zal zijn gebruikt om percelen te bemesten, op te hogen en te beschermen tegen afslag. Mogelijk is dus ook de hier beschreven pijpenkop afkomstig uit Leids stadsafval.

Sterren en stippen

In de periode dat de pijpenkop met MK werd gemaakt, was er in Leiden echter geen sprake meer van pijpenproductie. Dat gold wel voor Alphen aan den Rijn, niet ver van Leiden en Nieuwkoop gelegen. In dit productiecentrum werden ook grote hoeveelheden grove pijpen gemaakt. Zoals gezegd bood het boek van Van der Meulen geen aanknopingspunten. Toch zijn er een aantal argumenten te bedenken om dit onbekende merk aan Alphen aan den Rijn toe te schrijven.

Afb. 2a-c. Rozet van zeven sterren, vindplaats Alphen aan den Rijn, 1720-1740. Het merk op de zijkant van de hiel is door slijtage van de persvorm nauwelijks leesbaar, maar op de linkerzijde is met enige moeite een M te zien.

De belangrijkste argumentatie verschaft Bert van der Lingen. Hij heeft met enige regelmaat in en rond Alphen aan den Rijn pijpjes gevonden met een rozet uit sterren, maar zonder verdere makersinitialen. Het hier als voorbeeld van deze vondsten afgebeelde exemplaar (afb. 2a-c) is gevonden in de Hoofdstraat in het centrum van deze plaats, samen met andere uit Alphen

afkomstige pijpenkoppen.⁷ Dit exemplaar blijkt bij nauwkeurige inspectie echter wel initialen gehad te hebben. Hoewel de letters op de zijden van de hiel nauwelijks leesbaar zijn is die aan de linkerzijde als een M te lezen. Rond Gouda treft hij dergelijke exemplaren niet aan.

Het is mogelijk dat deze slordige, grove exemplaren vooral in en rond Alphen aan den Rijn werden afgezet, dicht bij de productieplaats. Leiden als afzetmarkt is dan dichtbij en het is verleidelijk om dit pijpje met de rozet uit sterren met MK ook aan Alphen toe te schrijven.

Los van het feit dat dergelijke pijpen met een rozet uit sterren niet bekend zijn uit andere West-Nederlandse productiecentra, is er nog een mogelijk argument voor deze toeschrijving aan Alphen te bedenken. En dat is het gebruik van sterren. De ster staat prominent afgebeeld op het (oude) wapen van Alphen aan den Rijn. Dit wapen toonde tot 2014 een achtpuntige ster op een wit veld (afb. 3).⁸ Het is dus niet geheel onlogisch om sterren te gebruiken op producten bedoeld voor de lokale afzetmarkt.

Afb. 3. Het oude wapen van Alphen aan den Rijn met een achtpuntige ster.

⁷ Schriftelijke mededeling Bert van der Lingen, 28 oktober 2021.

⁸ Laars, van der, 1924, zonder pagina, voor de hier afgebeelde versie van het wapen.

Met de sterren op deze pijpenkop is nog wel iets aan de hand. Bekijken we de sterren op de linkerzijde van de ketel in meer detail (afb. 4), dan lijken deze over stippen heen te zijn gegraveerd in de mal. Is een oude mal met een rozet uit stippen omgewerkt om een rozet uit sterren te krijgen? Het hergebruik van oude mallen past natuurlijk prima bij dit soort slordige, grove producten, die op hun beurt weer goed zouden kunnen aansluiten bij wat in Alphen aan den Rijn werd geproduceerd.

Afb. 4. Detail van de linkerzijde van de pijp.

Conclusie

Ook de bestudering van grove, slordig afgewerkte pijpen kan de nodige nieuwe informatie verschaffen. De vondst van een pijpenkop met rozetten uit sterren en de initialen MK lijkt te passen bij een groep vergelijkbare pijpen, meestal zonder makersinitialen die in en rond Alphen aan den Rijn aangetroffen zijn. De hier beschreven pijp zou het eerst bekende exemplaar met de volledige initialen MK zijn. De vondstplek Nieuwkoopse Plassengebied lijkt logisch voor een lokaal afgezet product, zelfs als deze pijp via de omweg van Leids stadsafval in Nieuwkoop terecht gekomen is. En, alhoewel het makersmerk MK uit Alphen aan den Rijn vooralsnog onbekend is, zou het interessant zijn om te kijken of deze initialen op meer grove producten, die in deze streek gevonden zijn, worden aangetroffen.

Mogelijk vormt deze bescheiden vondst dus weer stof tot verder onderzoek. Alleen daarom al is het gelukkig dat deze sterren weer uit de Nieuwkoopse bagger tevoorschijn zijn gekomen!

Literatuur

- Duco, D.H. (2003) *Merken en merkenrecht van de pijpenmakers in Gouda*. Pijpenkabinet, Amsterdam.
- Korpershoek, E. (2020) *De pijpenmakers van Schoonhoven*. Leiderdorp.
- Laars, T. van der (1924) *Nederlandsche Heraldiek. Album I: Provincie- en gemeentewapens*. N.V. Koffie Hag My, zonder plaats.
- Meulen, J. van der & H. Tupan (1980) *De Leidse tabakspijpmakers in de 17^e en 18^e eeuw*. Stubeg, Hoogezand.
- Meulen, J. van der (1986) *De "Gouwenaars" van Alphen aan den Rijn. Een onderzoek naar tabakspijpenmakers en hun producten*. Repro-Holland bv, Alphen aan den Rijn.
- Meulen, J. van der, J.P. Brinkerink & P. von Hout (1992) *Tabakspijpennijverheid in Gorinchem*. Pijpelogische Kring Nederland, Leiden.
- Smiesing, P.K. & J.P. Brinkerink (1988) *Onder de rook van Utrecht. Twee eeuwen tabakspijpenmakerij in Lauwerecht 1600-1800*. Stichtse Historische Reeks 14. De Walburg Pers, Zutphen.

De PKN-dag op 25 september 2021 in het Streekmuseum in Reeuwijk

Vorig jaar konden we helaas geen PKN-dag houden door de Coronapandemie en hebben we al twee jaar geen ruil- en determinatie dag kunnen organiseren. Het was dan ook heel fijn dat we elkaar nu weer hebben kunnen zien. Zij het met de beperkingen die 3G ons oplegde. Pas één dag voor de PKN-bijeenkomst konden er meer dan 25 mensen worden toegelaten. Dat zal helaas ervoor gezorgd hebben dat we met een klein maar betrokken groep mensen bijeen hebben kunnen komen. De reeds vertrouwde locatie van het Streekmuseum in Reeuwijk, waar we hartelijk werden ontvangen, was een plezierige plek om iedereen weer te ontmoeten.

Na de mededelingen waren er drie lezingen. Twee daarvan gingen niet over pijpen, maar over andere zaken die ons allen aangaan: één lezing over het afstoten van een verzameling en één over het registreren van vondsten. Twee belangrijke onderwerpen die voor ons allemaal van nut zijn. De derde lezing ging over nieuwe gegevens over de Hollandia fabriek en de pijpen die daar werden gemaakt.

Ook was er weer een ruil- en verkoopbeurs en was er weer de gebruikelijke veiling ten bate van de kas van de PKN. Ondanks de beperkte opkomst heeft de veiling genoeg aanvullende inkomsten opgebracht om de PKN ook volgend jaar bloeiend te houden.

De mededelingen

Geboeid luisteren

De lezingen

Jos Engelen: Terugblik op 60 jaar verzamelen, wat kom je tegen als een oude verzameling overgedragen wordt.

Iets waar niet iedereen graag over wil nadenken is het afstoten van een verzameling en de daarbij komende vragen en oplossingen. Jos gaf een presentatie over de geschiedenis van zijn eigen verzameling, van de eerst verkregen kleipijp toen hij nog student was, tot het afstoten van zijn collectie zestig jaar later. Zijn collectie bestaande uit tabacologische voorwerpen en literatuur is inmiddels overgedragen aan een andere enthousiaste verzamelaar. Hoewel zijn verzameling voor de toekomst veiliggesteld is zal Jos ongetwijfeld af en toen nog eens een pijpje mee naar huis nemen.

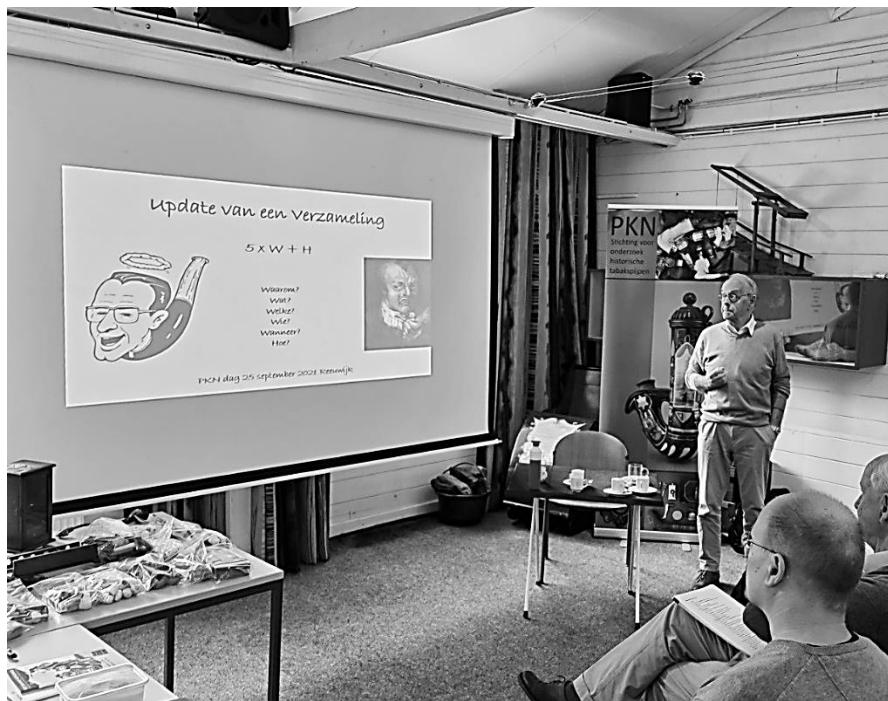
Ruud Stam: Nieuwe archiefgegevens van Hollandia

Van de fabriek van Van der Want & Barras (Hollandia) zijn veel nieuwe gegevens boven water gekomen, waaronder een brievenboek van twee jaren, waaruit de omzet voor die jaren berekend kon worden. Ook een handgetekende eerste catalogus, ontwerpen voor reclamekaarten en een handgetekend portret van Barras zijn een paar van de nieuwe archiefstukken.

In het jaarboek 2021 komt hierover een artikel samen met een artikel over de pijpen die door Hollandia gemaakt zijn voor de Belgische vluchtelingen in de Eerste Wereldoorlog.

André van Ingen: Registratie bodemvondsten in PAN

André van Ingen hield een lezing over PAN ofwel Portable Antiquities of the Netherlands. Het doel van PAN is om bodemvondsten in privébezit, met name metaalvondsten die gevonden zijn met een metaaldetector, te documenteren en online te publiceren. Op deze manier worden de vondsten en de achterliggende informatie beschikbaar gemaakt voor wetenschap, erfgoedonderzoek, musea en alle andere geïnteresseerden. Hoewel het met name voor metaalvondsten is bedoeld worden ook andere bodemvondsten geregistreerd, waaronder fragmenten van tabakspijpen en andere tabak-gerelateerde voorwerpen.

Jos Engelen aan het woord

Goedkeuring door vier heren?

Verzameldromen

De dag werd afgesloten met een gezellige maaltijd in het Italiaans restaurant Nonsolovino in Reeuwijk.

We kunnen weer terugkijken op een geslaagde dag. Hopelijk zal Corona volgend jaar geen roet over ons pijpenbestaan uitstrooien.

De heer Legrelle had wandborden met complete Gambierpijpen. Het opmerkelijke was dat de pijpen samengesteld waren uit bodenvondsten. Hij wist ze zo te slijpen en te lijmen dat het niet te zien was. Zie pagina 8

De pijp is gemaakt in de fabriek van Wingender Knoedgen in Chokier. Deze fabriek, is in 1835 opgericht door Jacques Knoedgen en zijn zus Marie-Anne die trouwde met Henri Wingender. In 1839 werd dit de firma Wingender-Knoedgen en één van de belangrijkste pijpenfabrieken van België was. Zie pagina 12

De PKN-dag op 25 september 2021 in het Streekmuseum in Reeuwijk. Zie pagina 21

Jan Adriaan Frederiks: De Graanbeurs van Middelburg na de verbouwing van 1846. Zie pagina 12